

<https://www.pecritiue.com>

فقد اقتصاد سیاسی
مردادماه ۱۴۰۲

تمدن سرمایه‌داری صنعتی انسان‌محور و بحران‌های اقلیمی

کامران نیری

ترجمه‌ی پارسا عارفی

بحران‌های وجودی که بشریت با آن روبروست، ساخته‌ی خود اوست. چه فاجعه آشکار هسته‌ای باشد و چه اجماع علمی درباره‌ی موضوعاتی مانند تغییرات اقلیمی، انقراض ششم و بیماری‌های فراگیر مکرر. در این‌جا، استدلال می‌کنم که همه‌ی اینها نتیجه‌ی کارکرد تمدن سرمایه‌داری صنعتی انسان‌محور است. در ادامه، با ارایه‌ی داده‌هایی از تاریخ اقتصادی اخیر، نشان می‌دهم که گرمایش جو، و تغییرات اقلیمی ناشی از آن، که نتیجه‌ی افزایش گازهای گلخانه‌ای، به‌ویژه تراکم دی‌اکسید کربن (CO_2) در جو است، رابطه‌ای مستقیم با فرایند انقلاب صنعتی انگلیس (۱۸۴۰-۱۷۸۰) و گسترش جهانی آن دارد.

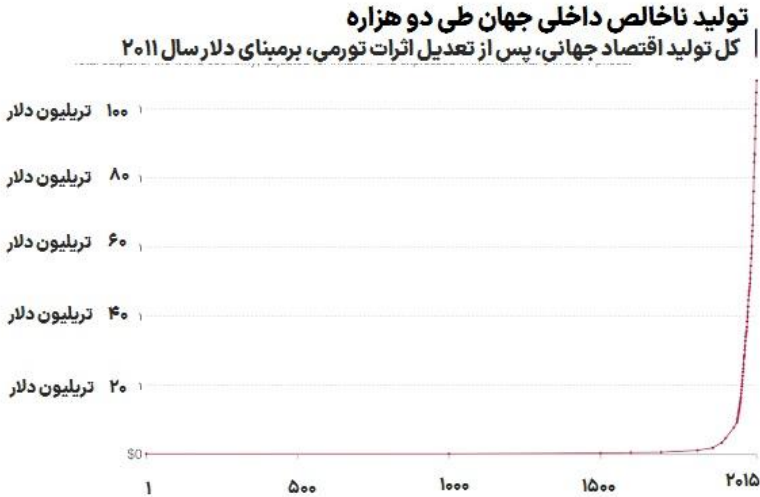
جنبش اقلیمی، نقش «سرمایه‌داری» را در این بحران، عملاً انکار می‌کند. اخیراً یکی از کنش‌گران شبکه‌ی فعالین اقلیمی سونوما کانتی^۱ در شمال کالیفرنیا خواهان برگزاری جلسه‌ای بود تا راهی پیدا کنیم که در جلسه‌ی هیأت مدیره شرکت اگزون-موبایل^۲ حضور پیدا کرده و آنها را قانع کنیم تا از اکتشاف، حفاری، تصفیه و فروش نفت و گاز خودداری کنند. از سال ۲۰۱۶ که در این گروه فعالیت می‌کنم، چندین بار موضوع نقش سرمایه‌داری صنعتی در این بحران را مطرح کرده‌ام، گرچه بعضی به‌طور علنی از «سرمایه‌داری» حمایت می‌کنند، دریغ از یک نفر که پاسخ‌گوی بحث من باشد. حتی کسی به پیشنهادم در مورد نیاز به جنبشی مستقل و متشکل از زحمت‌کشان برای توقف بحران اقلیمی، ابراز علاقه نکرده است. رهبری جنبش اقلیمی در ایالات متحده همان «راهبرد» حمایت از سیاستمداران «دوستدار محیط زیست» را دنبال می‌کند.

نمودارهای زیر، نکات کلیدی تاریخ اقتصادی مدرن را خلاصه می‌کنند:

^۱ Sonoma County Climate Activists Network (SoCan)

^۲ Exxon-Mobil

نمودار ۱- تولید ناخالص ملی جهان،^۳ ارزش سالانه‌ی کالاها و خدمات تولید شده در جهان

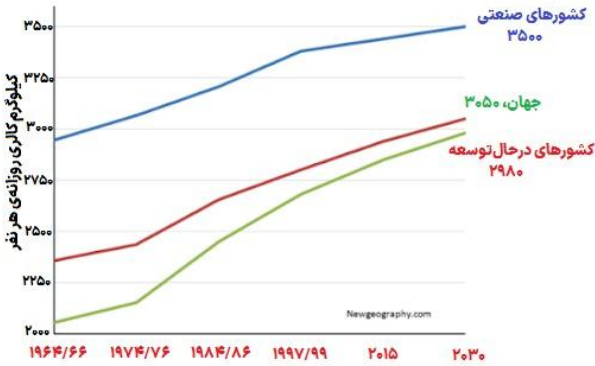
Source: World GDP - Our World In Data based on World Bank & Maddison (2017)

OurWorldInData.org/economic-growth • CC BY

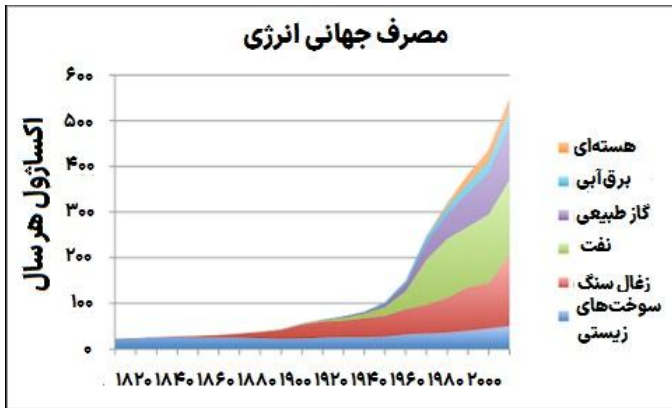
^۳ World Gross Domestic Product

نمودار ۴- افزایش سریع مصرف سرانه‌ی مواد غذایی.

مصرف سرانه‌ی غذا در طول زمان همراه با پیش‌بینی تا ۲۰۳۰

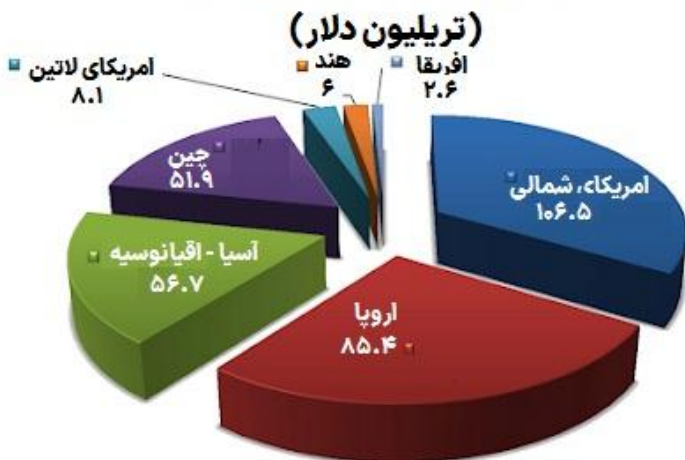

نمودار ۵- افزایش نمایی مصرف انرژی بر حسب نوع سوخت

نمودار ۶- ثروت مصادره شده توسط نظام سرمایه‌داری، اساساً توسط ایالات متحده، اروپا، ناحیه جنوب آسیا-اقیانوسیه و چین

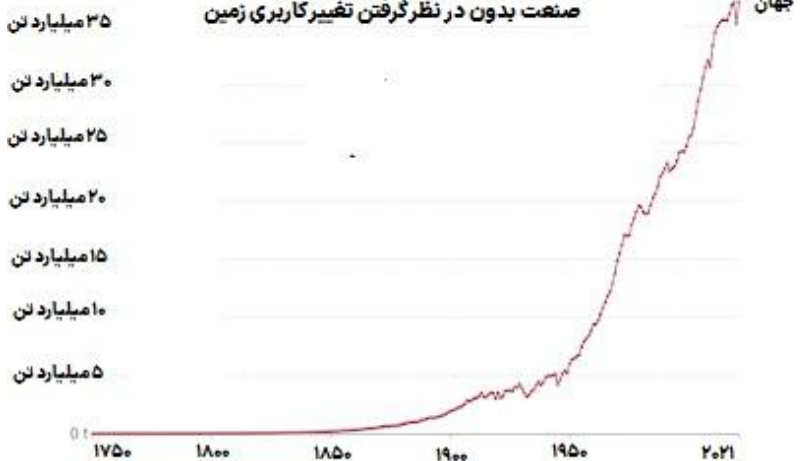
مناطق جهان برحسب ثروت کل

نمودار ۷- افزایش نمایی تجمع دی‌اکسیدکربن در جو

انتشار سالانه دی‌اکسید کربن

انتشار از محل سوخت‌های فسیلی و صنعت بدون در نظر گرفتن تغییر کاربری زمین

Source: Our World in Data based on the Global Carbon Project (2022). OurWorldinData.org/coal-and-other-greenhouse-gas-emissions/ - CC BY

مجموعه‌ی این نمودارها حاکی از یک رخداد جهان-تاریخی است. با صنعتی‌شدن سرمایه‌داری انگلیس و گسترش آن به سایر نقاط جهان، میزان غارت ثروت از طبیعت با استثمار زحمتکشان تشدید شده است. پیش از انقلاب صنعتی، جوامع برای تأمین انرژی، متکی به نور خورشید، سوزاندن چوب، نی و فضولات خشک‌شده بودند. از باد برای دریانوردی و از آب و ماشین ساده‌ی بادی برای کشاورزی استفاده می‌کردند. گرچه در آن دوران نیز بحران‌های زیست‌بومی و زیست‌محیطی به وجود می‌آمد، که برخی از آنها باعث فروپاشی تمدن‌ها شدند، ولی اثرات تخریبی آن‌ها محلی و منطقه‌ای بود. لیکن با پیدایش سرمایه‌داری صنعتی انسان‌محور، بحران‌ها جهانی و در بعضی موارد مانند تغییرات اقلیمی، مسأله‌ی بود یا نبود بشر را مطرح می‌کنند.

در اقتصاد جهانی سرمایه‌داری، هدف تولید، سودآوری و انباشت سرمایه برای کسب ثروت بیشتر است. اما، سود ایجاد شده در فرایند تولید تنها بعد از فروش محقق می‌شود. فرایند توسعه‌ی (باز)تولید، نه‌تنها مستلزم تشدید استثمار نیروی کار، بلکه همچنین مستلزم توسعه‌ی نیروی کار، توده‌ی مصرف‌کننده و بازار سرمایه است. بنابراین، جمعیت باید افزایش یابد. نمودارها نشان می‌دهند که از سال ۱۸۰۰، همزمان با افزایش تصاعدی جمعیت دنیا، بازار مصرف کالاها به‌ویژه مصرف غذا و انرژی را افزایش داده است. و این امر به‌دلیل افزایش تولید ناخالص داخلی سرانه و افزایش طول عمر بخاطر بهبود بهداشت عمومی از قرن نوزدهم و استفاده از آنتی بیوتیک از اواسط قرن بیستم، بوده است.

با پایان جنگ جهانی دوم، دوره‌ی زمین‌شناسی، هولوسن،^۴ که ۱۱,۶۵۰ سال قبل آغاز شده بود، راه را برای آنتروپوسین^۵ (عصر انسان) هموار کرد. عصر انسان، که برخی زمین‌شناسان شروع آن را از پایان جنگ جهانی دوم دانسته‌اند، با شتاب بزرگ^۶ همراه بوده است: رشد تصاعدی جمعیت، شهرنشینی، افزایش تولید ناخالص داخلی واقعی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، استفاده‌ی بنیادی از انرژی، ساخت سدهای عظیم،

^۴ Holocene

^۵ Anthropocene

^۶ The Great Acceleration

مسافرت هوایی و گردشگری، مصرف آب، تولید کاغذ، استفاده از کود شیمیایی، گسترش حمل‌ونقل، مخابرات، انتشار دی‌اکسیدکربن، متان، دی‌اکسید نیتروژن، افزایش دمای سطحی، اوزون استراتوسفوری^۷، ماهیگیری صنعتی دریایی، اسیدی‌شدن اقیانوس، نیتروژن ساحلی، پرورش میگو، از بین رفتن جنگل‌های استوایی، گسترش زمین زیرکشت، و تنزل کیفیت منطقه‌ی زیست کره‌ی زمین.

بنابراین، تشدید بحران‌های زیست‌بومی، به‌ویژه بحران‌های وجودی، همه در تمدن سرمایه‌داری صنعتی انسان‌محور ریشه دارد. رفع نهای‌ی این بحران‌ها درگرو گذار به جامعه‌ی است که در آن بیگانگی از طبیعت و بیگانگی اجتماعی از طریق انقلابی سوسیالیستی - فرهنگی از میان برداشته شود.

^۷ Stratosphere